

Znamenitá paní hraběnka

Jaroslav Zezulčík

Publikováno v časopise POODŘÍ č. 2/2004

Dne 22. října roku 1762 se v rodině plukovníka Xaviera Harracha udála radostná chvíle. Jeho urozená choť Marie Rebeka, pobývající právě v Brně, porodila první dítě. Děvčátko, které přišlo na svět, dostalo jméno Marie Walburga Josefa Kajetána po babičce z matčiny strany. Narodila se v roce, kdy Radost rodičů musela být opravdová, později se ukázalo, že to bude dítě jediné. Křest se uskutečnil v městském kostele u svatého Jakuba a kmotrou nebyl nikdo jiný, než samotná Marie Terezie, která novorozenci darovala drahocenný porcelánový servis. Šťastné dětství prožívala Marie Walburga střídavě na zámcích v Bystrém, Kuníně nebo přes zimu v Brně či ve Vídni. Od mládí se její velkou vášní staly knihy, vzdělání a také příroda. Dlouhé chvíle trávil rozjímáním na svých oblíbených místech v snivé samotě. V povaze dívky se snoubila zvidavost s touhou po dobrodružství. Častokrát byla spatřována na odvážných nočních projížďkách na koni.

Temperamentní mladá dívka brzy vyspěla v půvabnou ženu, před níž její původ, moudrost ducha a neobyčejná krása otvíraly slibné životní perspektivy. Ve svých sedmnácti letech našla zalíbení v hraběti **Klementu Aloisovi z Waldburg-Zeilu** (1753–1817). Mladý druhorozený syn hraběte Františka Antonína a Anny Marie hraběnky z Trauchburgu vstoupil jako kadet do otcova pluku, po pěti měsících byl povýšen na nadporučíka a s tchánovým plukem prodělal válku o dědictví bavorské. V září 1779 novomanželům požehnal bratr ženicha Kryštof Sigmund v Enzendorfu u Vídně. Odtud zanedlouho putovali oba za otcem a matkou do Milána, kam byl nyní již generál Harrach přeložen na post vojenského velitele Lombardie. Zde se manželům v listopadu 1780 narodilo první dítě, syn Xavier Karel Wunibald. Radost nad narozením dítěte však byla brzy zkalena úmrtím generála Harracha v únoru 1781. Zatímco byl manžel pověřen likvidováním tchánovy pozůstalosti, cestovala rozesmutnělá hraběnka na svůj zámek do Kunína.

Na základě otcovy poslední vůle se stala univerzální dědičkou kunínského panství, do dovršení zletilosti měl však majetek spravovat její manžel Klement Alois. Zanedlouho pocítili manželé další žal nad úmrtím syna, který zemřel na kunínském zámku v lednu 1782. Zde se v březnu narodila dcerka Marie Charlota a v únoru příštího roku dceruška Marie Amálie. Jaké pocity ale asi zažívala matka, když o týden později dorazila z Bystrého zpráva o úmrtí starší z dcer. Naděje rodičů byla vkládána do druhorozeného syna Františka Karla Wunibalda narozeného v Kuníně v září 1785. Matka však musela vypít kalich hořkosti do dna. Posledního dne v roce zemřela milovaná dceruška Marie Amálie.

Zvláště úmrtí milované a téměř již tříleté dcerušky Marie Amálie na konci roku 1785 zlomilo matce srdce. Svému utrpení a zármutku podlehla natolik, že si přála následovat osud svých dětí. Následkem těžkého duševního rozpoložení, opakujících se depresí a zanedbané životosprávy se vážně zhoršil i její zdravotní stav. Kritická situace nastala, když začala odmítat také lékařskou péči. Nepomáhaly ani domluvy ani prosby blízkých. S nepořízenou odjela po čtrnáctidenní návštěvě také její matka, která navštívila kunínský zámek na manželovo přání. Nejvážnější obavy vzbuzovalo její onemocnění v polovině roku 1786, kdy se zdálo, že její stav je již beznadějný. Pod vlivem těchto událostí zkoncipoval nešťastný manžel list moravskému guberniu, ve kterém žádal o prodloužení kurátorství za svou nemocnou manželku. V říjnu, kdy dosáhla zletilosti, se však hraběnka zotavila natolik, že odmítla důvody k upření práva na dědictví. V listopadu následovala žádost o přiznání majetku, které moravské gubernium obratem vyhovělo. Její manžel měl ve stanovené lhůtě postoupit správu kunínského statku do rukou právoplatné dědičky.

Tyto události snad urychlily brzký rozpad manželství. Mezi hraběnkou a manželem existovaly neshody již dříve (uslyšíme o nich na jiném místě) a ty se dále prohloubily. Hraběte z Truchsses-Zeilu zaznamenáme ještě v roce 1786 na kunínském zámku při neúspěšném pokusu o vypuštění teplovzdušného balónu (první balón napuštěný horkým vzduchem vzlétl na Moravě 12. září 1784 v zahradě židlochovického zámku Marie Kristýny kněžny z Dietrichsteinu, blízké příbuzné Harrachů), při které se balón vznítil a zapálil nedaleké hospodářské stavení. V situaci, kdy svazek manželský byl nezrušitelný, rozhodli se manželé řešit své soužití jediným možným způsobem: vzájemným odloučením. V září 1788 se hrabě vrátil do rodného Zeilu v Porýní a zde odvedl jediného, tehdy tříletého syna Františka Karla. Rozhodnutí prezidenta moravského gubernia svěřit výchovu syna otci (mohlo souviset s matčiny depresemi) muselo matku těžce zasáhnout. Přes pozdější pokusy o narovnání se odloučení ukázalo jako trvalé.

Nelehké období života mladé a osamělé ženy nás zajímá ještě z jednoho důvodu. Odehrává se v pozoruhodném období vývoje moravské společnosti, období pozdního osvícenství. Usilovnou četbou a domácí výchovou se již mladá Marie Walburga dostávala do styku s umírněným francouzským

osvícenstvím. Máme-li vzpomenout alespoň jedno jméno, které mělo rozhodující vliv na moravské osvícenské prostředí, bude to bezpochyby **Claude Adrien Helvétius** (1715–1771). Básník lásky a štěstí ukazující cestu tolerance, moudrého zákonodárství a především výchovy. Helvétius se stal důležitým zdrojem „*alchymie štěstí*“ zednářských lóží, jeho myšlenky byly šířeny tajným svazem iluminátů. Není zcela nemožné, že se s Helvétiem mohla komtesa seznámit přes švýcarského hofmistra a alchymistu **Jeana du Foura**. Pro svého syna jej získala příbuzná Harrachů a vůdčí osobnost moravského osvícenství **Marie Kristýna kněžna z Dietrichsteinu** (1738–1788). Krásná a moudrá šlechtična se stala prototypem osvícenské a emancipované ženy, po ní se s takovými ženami budeme setkávat častěji. Na svém zámku v Mikulově soustředila okruh nejvýznamnějších rakouských vzdělanců a osvícenců. Učený abbé vypracoval tehdy pro kněžnu plán výchovy mladého Dietrichsteina podle Helvétiových výchovných principů. V aristokratickém prostředí na Moravě to byla jedna z prvních aplikací osvícenských metod, snažících se rozvíjet stejně ducha i srdce mladého aristokrata. Není asi náhoda, že se kniha podepsaná abbé du Four'em nacházela rovněž mezi knihami komtesy Harrachové.

Pozdní osvícenství objevuje člověka a nové hodnoty, z nichž štěstí je hodnotou nejvyšší. Jeho základ je spatřován v mravnosti, v souladu člověka se sebou, v představách o přátelství a životě ve společnosti. Důležitý prostředek k dosažení lidského štěstí vidělo osvícenství ve výchově a vzdělání. Nejednalo se pouze o to, připravit mládež na přijetí nových osvícenských hodnot, ale především o pokus rozbít dosavadní patriarchální koncepci školy a rodiny. Začalo se hovořit o filantropismu. Název tomuto hnutí dal **Johann Bernhard Basedow** (1723–1790), který založil roku 1774 v saském Dessau výchovný ústav „*Philantropin*“. Jak označení ústavu naznačovalo, veškeré poznání mělo sloužit ve prospěch člověka. Výuka byla zaměřena především na zvládnutí cizích jazyků, ale i oblastí etiky. Slavily se zde literární svátky i svátky pod širým nebem, žáci chodili do přírody, hráli divadelní představení, byli vychováni v praktických předmětech. Dítě bylo odebráno rodině, aby vyrostlo v přirozenou individualitu, která sama v sobě najde štěstí. Není divu, že nové pojetí výchovy našlo silný ohlas nejen u tajného svazu iluminátů, ale i v německy mluvících zemích vůbec. Situace se měnila rovněž v prostředí aristokratických rodin: myšlenky Helvétia a německých filantropů, určené původně pro středostavovské vrstvy, začaly být uplatňovány také ve výchově mladých aristokratů.

Tyto skutečnosti měl na mysli pozdější spisovatel, když o půl století později napsal, že „*léta mládí a první léta manželství hraběnky spadají do pedagogických nebo též filantropických decenií minulého století*“. Množství výchovných spisů, které se přelilo za hranice Německa, na mladou ženu mocně zapůsobilo. Náš pozorovatel o tom napsal: „*Nová výchovná pravidla byla ihned použita v pokoji dětí. Její děti obdržely stravu, oblečení a péči, které byly zcela proti zvykům obvyklým v šlechtických domech. S tím nebyl srozuměn její manžel a protestoval tím důrazněji, když mu zemřelo v prvních letech několik dětí. Hraběnka však byla temperamentní a vytrvalé povahy, než aby se odchýlila od zásad, které se jí zdály být správné a neklamné. Vznikly domácí roztržky, ke kterým přibýly ještě další neshody, které daly podnět k úplnému odporu hraběnky proti jejímu manželovi a konečně manželské odloučení*“. Snad právě tehdy se zrodil v hlavě těžce zkoušené hraběnky nápad založit na kunínském zámku moderní výchovný ústav.

Jak nedávno upozornil Jiří Kroupa, hraběnciným rádcem a pomocníkem byl katolický duchovní, člen brněnské zednářské lóže Zu wahren vereinigten Freunden a iluminát Bernard Seybold. Právě on asi zřízení ústavu navrhl a určil Viktora Heinricha Reicka, jenž se měl postarat o rozdělení učební látky podle svých metod. První zmínku o tom, že chce hraběnka Riecka získat pro svůj výchovný ústav máme z prosince 1787. Riecke se skutečně o kunínský ústav postaral, odjet do Kunína a vstoupit do hraběnciných služeb však odmítl.

Vliv tajného svazu iluminátů na hraběnku a na moravské osvícenství byl v tomto období rozhodující. Svaz založený kolem roku 1776 profesorem **Adamem Weishauptem** (1748–1830) jako útočiště pronásledovaných osvícenců v Bavorsku se zásluhou spisovatele **Adolfa Knigga** rozšířil také do okolních zemí. Je pozoruhodné, že jednoho z největších ohlasů se mu dostalo v moravském Brně. Zdejší shromáždění minervalu, střediska svazu, se uskutečnilo v lóži Zu wahren vereinigten Freunden. Zde členové tajného svazu rozvíjeli myšlenku svých zakladatelů, myšlenku světového výchovného plánu. Odtud se měla myšlenka vzdělání a osvícenství rozšiřovat do ostatních vrstev společnosti. A opírali se přitom o podporu aristokratů. **Viktor Heinrich Riecke** (1759–1830) byl nejvýznamnější osobností osvícenského života v Brně, která řídila činnost lóže i minervalu. Získán zde coby kazatel nově zřízené protestantské obce vybudoval v Brně pro děti protestantů vzornou školu, přičemž se řídil metodou saského ilumináta a filantropa Christiana Gotthilfa Salzmannna. Právě protestantský pastor Riecke vnesl do kunínského ústavu duch tolerance, který tu přetrvával až do jeho zrušení.

A ještě jednu stopu iluminátů a Riecka v Kuníně zachytíme. Byla jí brněnská Čtenářská společnost. V době pronásledování iluminátského svazu se stala útočištěm bývalých iluminátů a spojením s dalšími osvícenci na Moravě. Díky ní se dostávaly do rukou méně přístupné knihy a společnost tak

k přispívala k rozšiřování znalostí na Moravě. Členkou společnosti byla také hraběnka Truchsess-Zeilová a v její knihovně dodnes najdeme knihy Wieshaupta, Knigga, Bahrda či knihu podepsanou pastorem Rieckem.

Pro naprostý nedostatek zpráv jsou však počátky kunínského vzdělávacího ústavu poněkud nejasné. Po prvních přípravách z roku 1787 jej snad hraběnka založila až kolem roku 1792. Víme, že kromě něho nechala v Kuníně roku 1788 postavit na vlastní náklady školu a dohlížela na povznesení vesnických škol na všech svých panstvích. Podniká cesty za významnými učenci své doby a předními filantropy. V roce 1792 doprovázena svým důvěrníkem a bývalým iluminátem Bernardem Seyboldem se rozjela do Německa. Zastavili se v Norimberku u Seyboldova bratra Leonarda, kandidáta teologie a člena brněnské lóže Freimaurer Gessellschaft. Odtud pokračovali do Švýcarska za věhlasným myslitelem **Johannem Heinrichem Pestalozzim** (1746–1827). Návštěva švýcarského demokratického pedagoga učinila na hraběnkou velký dojem a mladá aristokratka se stala jeho nadšenou obdivovatelkou. V roce 1795 se hraběnka rozjíždí do Německa podruhé. Navštěvuje Lipsko, kde se domnívá, že našla nejlepší model pro své vesnické školy, zastavuje se ve Schnepfenthalu v Salzmannově filantropinu.

Christian Gotthilf Salzmann (1744–1811) zde stojí v čele výchovného ústavu zřízeného podle Basedových zásad a ten se stane po Rieckově ústavu vzorem pro kunínský institut. Malé sasko-gothajské knížectví se stává útočištěm pronásledovaných iluminátů. Kníže zde chce nastolit vládu lásky mezi lidmi – o něco podobného se v moravském Kuníně bude snažit také hraběnka Truchsessová. Její malé panství se má stát „morální říší Ježíšovou“, kde ona a její poddaní naleznou vytoužené štěstí. Společně s dalšími filantropy hovoří o „lidské užitečnosti“, která jediná opravňuje aristokraty k užívání společenských výsad. Z Německa cestuje hraběnka patrně opět do Švýcarska, do února 1796 dlí v matčině paláci v Hohenemsu a odtud přes Zeil (zde spatří možná svého syna Františka Karla), Stuttgart a Řezno pokračuje za svou matkou do Vídně.

„Po svém návratu z cesty vzala (hraběnka – pozn. J. Z.) na zámek a do své péče několik chlapců a dívek, kteří byli vzděláváni na učitele a učitelky a které zamýšlela v tomto povolání zaopatřit, částečně na svých patronátních školách, částečně někam jinam. Když se ale po několika letech ukazovalo, že tito mladí lidé, částečně z pocitu svého lepšího vzdělání, částečně přivyklí na lepší způsob života, neměli ke svému povolání žádný sklon, změnila hraběnka plán a založila malý, Salzmannovu filantropinu podobný institut, který existoval více let“, napsal lapidárně náš zpravodaj.

Po krizi Basedova ústavu v Dessau přebírá iniciativu jeho bývalý spolupracovník **Joachim Heinrich Campe**. V roce 1785 vyšel první svazek „*Allgemeine Schulrevision*“, šestnáctidílné školní encyklopedie. Zásadní dílo hnutí v kunínské knihovně pochopitelně nechybí. Campe kolem sebe shromáždil spolupracovníky, přední německé filozofy a teology, jejichž jména se v knihovně opakují : Bahrtdt, Resewitz, Spalding. *Allgemeine Revision* byl poslední významný projekt filantropického hnutí. Jeho význam tkvěl nejen ve skutečnosti, že představoval sumu pedagogických vědomostí, ale také že vytvořil podmínky k rozšíření hnutí do ostatních zemí. V roce 1792 bylo vydávání zastaveno. Ve stejné roce byl uzavřen ústav v Dessau. Hnutí německých filantropů ztrácí doma půdu pod nohama, jeho myšlenky se však šíří na sever a také – na Moravu. Přežít se podařilo pouze zmíněnému Salzmannovu ústavu ve Schnepfenthalu, který se stává vzorem pro další podobná zařízení.

Salzmannovy spisy nalézáme v kunínské knihovně. Povšimneme si však ještě jednoho jména: **Christoph Friedrich GutsMuths** byl učitelem gymnastiky ve Schnepfenthalu. Jeho spisy o gymnastice a plavání, zastoupené v kunínské knihovně napovídají, že kunínský ústav zde následoval příklad ústavu ve Schnepfenthalu. Salzmannovým cílem byla otužilost. Hraběnka se sama otužovala, chodila v lehkém tenkém oděni a okno jejího pokoje bylo otevřeno až do chladného listopadu. Tomu také odpovídal polovojenský řád ústavu. Na konci století filantropismus již ztrácel svou sílu a ztěžil odrážel útoky svých nepřátel a odpůrců. Po roce 1800 se jej GutsMuths pokusil oživit, ovšem bezvýsledně. Myšlenky filantropina přežily už pouze za hranicemi Německa. Kunínský ústav patří k posledním výhonkům tohoto hnutí.

Jak se zdá, v Kuníně vznikla patrně nejlepší pedagogická knihovna tohoto období na Moravě. Nabízí se srovnání s knihovnou hraběte Jana Nepomuka Mitrovského v Dolní Rožínce. Hrabě se rovněž zaobíral filantropickými myšlenkami, sám patrně zprostředkoval objednání GuthMuthsovy knihy o gymnastice do Kunína, u obou je navíc patrný vliv tajného svazu iluminátů. Mezi Kunínem a Dolní Rožínkou tušíme vzájemný vztah. Kniha s tištěným exlibris generála Maxmiliána Mitrovského, otce hraběte, v kunínské knihovně to potvrzuje.

Ještě o jednom muži se však musíme zmínit. Byl jím **Johann Edmund Schreiber** (1769–1850), mladý spolupracovník hraběnky a od roku 1793 její zámecký kaplan a první správce ústavu. Pozdní osvícenství právě procházelo těžkým obdobím. po ukončení činnosti brněnské lóže přišlo na řadu pronásledování iluminátů a v roce 1798 zákaz činnosti Čtenářské společnosti. Jediný způsob, jak přikrýt činnost bývalých iluminátů a osvícenců, představovaly vědecké společnosti. Kofeny jejich

vzniku spočívaly v ideovém rozdělení brněnských lóží, v roce 1800 však bylo navrženo jejich sloučení. Na půdě nové společnosti (Soukromá společnost sjednocených přátel) se tak sešli bývalí radikální osvícenci s mladšími vzdělanci zabývajícími se především přírodovědou. Zahájeno bylo vydávání listu **Patriotisches Tageblatt**. Do oblíbeného časopisu přispíval rovněž kaplan Schreiber. Hned do prvního ročníku napsal článek o Industriální škole v Kuníně na Moravě a v následujícím roce uveřejnil další článek o kunínské škole, ve kterém popisoval výuku ručních prací a dalších užitečných předmětů pro praktický život. V roce 1800 zde zveřejnil článek o očkování dětí proti neštovicím v Suchdole. S očkováním se údajně začalo z popudu hraběnky : proces očkování se prováděl v evangelické modlitebně a předcházela mu slavnostní průvod obcí. Ojedinelá událost, která musela překonat zastaralé předsudky vesnického obyvatelstva, svědčila o mimořádné náboženské snášenlivosti hraběnky i kaplana Schreibra. Připomeňme ještě na tomto místě Schreiberovy počátky pomologických zájmů: víme, že v Kuníně založil ovocnou školku a postupně vyrůstal v uznávaného odborníka v tomto oboru. Právě on vzbudil zájem o přírodovědu u mladého Gregora Mendla.

Přírodovědný zájem spojoval Schreibra s **Kristiánem Karlem André** (1763–1831), vášnivým sběratelem minerálů. Možná právě sem náleží vybudování mineralogické sbírky v kunínském zámku (zájem o mineralogii byl však v moravském osvíceneckém prostředí staršího data). Andrého spis o mineralogii se dodnes nachází v kunínské zámecké knihovně. André však byl především Rieckův nástupce v brněnském výchovném ústavu. Pronásledování iluminátů a zrušení Čtenářské společnosti roku 1798 vedlo Riecka k rozhodnutí ústav opustit. André v této chvíli představoval jedinou možnou alternativu: byl příbuzným a bývalým společníkem Ch.G.Salzmann, jediného z filantropů, který se veřejně postavil proti Francouzské revoluci. Kunínský ústav se držel již dříve Salzmannových zásad, snad také proto vydržel období reakce. Vliv Riecka na dění na Moravě byl však ještě stále patrný. André byl sice vydavatelem Tageblattu, skutečným tvůrcem časopisu byl ale Riecke . Jeho zásluhy vysoce oceňoval také Johann Schreiber: *„Vaše zařízení k výchově mládeže jsou pro mne osobně mohutnou pobídkou k tomu, abych neúnavně pokračoval nejen ve svých snahách pro školu, ale abych si Vás vzal za příklad, kterého samozřejmě ve svém kruhu působnosti nedosáhnu, ale kterému se, alespoň doufám, přiblížím...“*, psal Rieckovi v srpnu 1799 již po jeho odchodu z ústavu. *„Přítom toužím nejvroucněji po tom, abych se osobně poznal s Vámi, který jste mi prokázal prospěšné služby v rozšíření a ospravedlnění mnohých myšlenek. Ale všechna má přání, tužby a naděje zůstaly marné. Vaše blahorodí se nenechalo prosbami paní hraběnky pohnout k tomu, aby k nám přišlo. To upevnilo mé rozhodnutí nyní o prázdninách jet do Brna a osobně si prohlédnout všechna krásná zařízení, která udělala Vaše Blahorodí a pan rada André, a využít je pro zdejší školu a kostel.“*

Možná je symbolické, že oba, Schreiber i Riecke, opustili svá působiště téměř najednou: roku 1802 byl kaplan Schreiber poslán na faru do Vražného, aby odtud dál těsně spolupracoval s hraběnkou, zatímco pastor Riecke nastoupil příštím rokem cestu zpět do Německa. Pozdně osvícenská společnost se rychlým tempem přibližovala k rannému liberalismu. Nový představitel tohoto vývoje Kristián Karel André však cítil kontinuitu předchozího vývoje. Také on se rád připoutával k aristokracii. Nejblíže k němu měl mladý šlechtic **Hugo František starohrabě ze Salm-Reifferscheidtu** (1776–1836). Oba je spojoval zájem o přírodní vědy a mineralogii, ostatně André se zanedlouho stal hospodářským radou Salmů. Oba stáli v čele vědecké společnosti, která si říkala Přátelé přírodovědy a vlastivědy. Mladý pomocný úředník **Karel Josef Jurende** (1780–1842) do společnosti nevstoupil, přírodovědné zájmy ho však vážily k jeho členům. Stýkal se se Salmem a André, pro kterého psal články pro Patriotisches Tageblatt. Starý člen společnosti hejtman Ferdinand Knittelmayer jej nadchl pro astronomii. Známosti uvedly Jurendeho do předních brněnských domů, po čase získal místo domácího učitele dětí císařského rady dr. Augustina Schindlera, rodáka z Nového Jičína a přitom právního zástupce a blízkého přítele hraběnky Truchsess-Zeilové. Hraběnka si při častých návštěvách Brna talentovaného muže povšimla (seznámili se při zkoušce dcer pána domu) a nabídla mu místo ve svém výchovném ústavu. Byla nadšena jeho vědomostmi a Jurende v červnu 1806 přijel do Kunína, kde převzal místo představeného ústavu.

Hraběnka prožívala těžké období. V roce 1803 zemřel v dalekém Zeilu její poslední nadějný syn František Karel a o tři roky později se rozloučila se svou matkou. V roce 1806 zasáhla kunínské panství epidemie – následek bitvy u Slavkova – a hraběnka přicházela denně k nemocným, sedala si na zem vedle slamníků a zařizovala lékařskou péči. Maně se nám zde vybaví postava **hraběte Leopolda Berchtolda** (1759–1809), který se pod vlivem protiosvícenských útoků zřídá osvícenství, v jeho duchu chce však dál pracovat. Na svém zámku v Buchlovicích umístil roku 1805 vojenskou nemocnici, při filantropickém úsilí se nakazí tyfem a na následky onemocnění zemře. O hraběnce se začne hovořit jako o srdcem a duší podobné hraběti Berchtoldovi. Slavkovské slunce jakoby však zastínilo a poznamenalo duchovní i společenský život na Moravě: období po bitvě je vrcholem protiosvícenské reakce a (jak poznamenává Jiří Kroupa) do jisté míry koncem jedné epochy, epochy pozdního osvícenství. Již v srpnu 1804 si stěžoval André příteli Rieckovi do Německa na neudržitelné

zásahy státu: „Zastával jsem dlouho mínění, že vláda úmyslně nechce ono temno, do nějž již vše vsadila. Ale přáteli, nabyt jsem přesvědčení, že jsem v rukou jezuitů, kteří všechno berou na sebe, do všeho se míchají; především však duchovní a školské záležitosti mají zcela ve svých rukou. Podívejte se jen na nový školní plán (plán! – quodlibet), který mi byl již před půl rokem tajně sdělen. Zčásti vyvolává smích, zčásti hrůzu. Učitel se nesmí odchýlit ani písmenem od učebnice ani od učební metody.... Všechny knihy od Josefových dob jsou znovu cenzurovány. Index tím vzrostl o mnoho stran. Schválení zakázaných knih bylo odňato všem revizorům a prezidiu. Císař sám chce o všem rozhodovat. Snad mi nebudete vyčítat, že za těchto okolností mnohé nabídky, jež mi byly učiněny – mezi jinými i z Bavorska – nedal jsem ještě tak zcela z ruky“.

Přestal vycházet pozdně osvícenský list Patriotisches Tageblatt a v ovzduší podezřívání a nejistota zakolísali i mnozí bývalí osvícenci. V lednu 1807 obdržel novojičínský děkan Filip Rudolf Schwan udání na hraběnku Truchsess-Zeilovou. Jeho autorem byl zámecký kaplan **František Štěpán Hanke** (1763–1812). Bývalý vídeňský jakobín měl již za sebou několikaleté věznění, studium kněžství a také známého bratra, bývalého olomouckého univerzitního knihovníka a ilumináta Jana Aloise Hankeho z Hankenštejnu. V listu Hanke upozorňoval na podle jeho názoru škodlivé a nezákonné působení ústavu a hraběnky. Zajímavé je snad jeho udání, že hraběnka koná po večerech vynucená shromáždění na kunínském zámku a nutí nezřídka do půlnoci svobodná děvčata a vdané ženy naslouchat jejímu učení o určení žen, strašidlech a Pestalozziho učební metodě. V březnu 1807 následovalo druhé udání, které učinil na způsob výuky v butovické škole bílovecký děkan Josef Friedl. Hankeho oznámení byla však zmírněna novojičínským děkanem Schwanem, který v přípisu na konzistoř prohlásil předložené stížnosti za neodůvodněné a z části nedokázané. V tomto ohledu neměla valné vyhlídky na úspěch ani udání děkana Friedla. Hraběnka proti oběma protestovala u moravského gubernia a v květnu se již s kaplanem Hankem setkáváme v Českém Rudolci na jihozápadě moravských hranic. Představený zámeckého vzdělávacího ústavu Jurende si tehdy vzpomene na svého přítele z mládí, holešovského kaplana Josefa Ignáce Turka a ten v říjnu nastupuje na uprázdněné místo zámeckého kaplana v Kuníně.

Poměry v kunínské vesnické škole a výchovném ústavu zachytil mnohem objektivněji nejmenovaný (ale prý znamenitý) pedagog, který v dubnu 1808 navštívil Kunín. Zprávu o tom uveřejnil v **Neuen Annalen der Literatur des österreichischen Kaisertums**: „Tentokrát jsem se zúčastnil zkoušky, která byla současně školní vizitací a měla očistit vznešenou dámu od černé sliny, kterou ji chtěli hanebně pošpinit“, napsal v úvodu se zřejmou narážkou na Hankeho a Friedlova udání. Zkouška z náboženství a biblických dějin, kterou prováděl novojičínský děkan Schwan, však dopadla velmi dobře. Zkoušející byli také spokojeni se znalostmi čtení, psaní a počtů. Nyní se zkoušení obrátilo na předměty, které by si pedagog přál vidět rovněž na jiných školách: vlastivědu, pěstování ovocných stromů, využití zvířat a znalostí lidského těla. Školní mládež odpovídala takovým způsobem, že náš pedagog neodolal pokušení položit si sám několik otázek. Vzápětí ale jako učitelka vystoupila samotná hraběnka a zkoušela děti z obecně prospěšných předmětů, které sama ve škole vyučovala. Neznámý návštěvník obdivoval čistou řeč jejího přednesu, obratnost otázek a zbožné působení na mladá srdce svých malých posluchačů.

Po ukončení zkoušky byla každému žáku veřejně přečtena zasloužená pochvala a hraběnka si nechala předložit prémie. První odměnou byly bankocetle po 2 zlatých a kniha, druhou dvě knihy a třetí jedna kniha, pro děvčata navíc sametové stuhy. Při udělování odměn si návštěvník povšiml ještě jednoho rozdílu: děti protestantských rodičů obdržely peníze nebo knihy, které neurážely jejich cítění. Každou odměnu hraběnka doprovázela přizpůsobenou upomínkou na žáka a konečně celé slavnostní shromáždění uzavřela vsutku mateřskou řečí, ve které všechny žáky nabádala, že se neučí pro nikoho jiného než pro sebe. Návštěvník zaznamenal, že byl všem ohlášen den, kdy měli venkovští žáci všichni přijít do Kunína a slavit zde svátek radosti. Po tomto sdělení začala v kostele slavnost modlitbou a kázáním, na to navazovala hostina a konec všemu udělal veselý tanec dětí. „Mladý člověk se učí být veselý a nepozorovaně je tak vzdalován od prostopášností, které jeho věku jsou tak často blízké“, napsal si poznámku návštěvník.

V samotném zámku si povšiml vybrané části mládeže vydržované na náklady hraběnky a vyučované ve vědeckých předmětech. Byla podřízena představenému ústavu a dostávala vzdělání, které je připravovalo na dráhu úředníků, umělců a dalších povolání v uměleckém životě. U dívek bylo zejména dbáno, aby byly prací vychovávány k jediným pravým hodnotám – pracovitosti, skromnosti a počestnosti. Při této příležitosti se zmínil rovněž o spolupracovnících hraběnky. Představeným ústavu byl Karel Jurende, duchaplný muž, o kterém poznamenal, že je na cestě stát se spisovatelem. Postavil si trvalý pomník svou snahou pozvednout v okolí pěstování stromů. V minulém roce vysadil na místě přikázaném hraběnkou údajně milión jader.

Učitelem náboženství a současně zámeckým kaplanem byl Josef Ignác Turek, mladý horlivý muž, který měl ten zvláštní dar upoutat na sebe srdce dětí. Třetím spolupracovníkem hraběnky byl pan

Johann Schreiber, nynější farář ve Vražném a bývalý zámecký kaplan, na kterého děti nemohly stále ještě zapomenout. Kromě toho návštěvník zaznamenal na škole ještě jednoho učitele a učitelku, kteří si podle něj oba zasloužili pochvalu.

„Na mých dalších cestách po statcích této hraběnky jsem viděl všechno v pokračujícím poměru s jejím školním ústavem. Všude se pásal dobře udržovaný dobytek, byly vysázené stromky a zasetá pole tu ležela jako dobře opracované zahradní záhony. S pohnutím se obrátily mé oči k nebi a snažně prosily o požehnání pro tyto luhy a o dlouhé zachování vznešené původkyně tohoto šťastného stavu,“ zakončil svou zprávu nadšený návštěvník.

Ostrůvek štěstí a klidu v rozbouřeném moři, chce se říci o malém hraběčině panství. Osvícená aristokratka po více let navštěvovala každý týden své vesnické školy, kde trávila mnoho hodin vyučováním dětí. Za chudé platila školné a školy opatřovala množstvím knih a dalších pomůcek. Jejimi slavnostními dny byly výroční školní zkoušky (nechala je nazývat „*radostnými dny žní*“) a v tyto dny děti bohatě obdarovávala knihami, penězi a látkami na oblečení. Zvláště byla hraběnka vážena svými učiteli, se kterými konávala konference, na nichž s ní mohli pohovořit o zjištěných nedostatcích. Dostávali nejnovější spisy o metodice a hraběnka v nich podněcovala lásku a horlivost k jejich povolání.

Dá se říci, že s duchem filantropina se do kraje vrátily staré výchovné myšlenky **Jana Ámose Komenského** a také duch tolerance a náboženské snášenlivosti. Tradice moravských bratří zde stále přetrvávala: nezapomeňte na to, že bývalý zámecký kaplan Henke si stěžoval mimo jiné na to, že kunínští žáci zpívali ochranovské písně. Nepřekvapí nás tedy, že o Vánocích 1807 přivedl do institutu svého devítiletého synka Františka luteránským učitel z Hodslavic Jiřík Palacký. *„Ústav byl veliký, památný a Salzmannověmu poněkud podobný; hraběnka znamenitý naň náklad vedouc, mnoho sobě na něm záležitosti dala. V zámku bylo vyučováno asi dvaatřicet vybraných chlapců a téměř tolikéž děvčat rozličného věku a rodu. Tu přednášeny mimo jiné nauky počátkové všeobecných dějin, anthropologie, fyzika, hospodářství a těm podobné. Učitelé moji byli: hraběnky sama, znamenitá paní, pak Jurenda, Turek, Schneider, Rychter a jiní. Na poslední veřejné zkoušce zapsán jsem byl samý pátý do zlaté knihy ústavu tohoto, a z rukou hraběčiných dostal jsem veřejně odplatu za pilnost, knihu o lásce k lidem. **Byl to pěkný jarní čas života mého**“*, vzpomínal později na léta strávená v kunínském ústavu historik František Palacký, který zde také potkává svou první dětskou lásku Annu Františku Urbanovou (Nany), o rok mladší dceru opavského sládky Franze Urbana (a nevlastního bratra zdejší učitelky Fany Wernerové), se kterou se *„důvěrně stovaryšil.“*

Hledání a nalézání štěstí je smyslem života pozdních osvícenců. Zdá se, že krásná a osamělá žena své štěstí našla. Dopis je *„otiskem duše“*: do památníku Karla Jurendeho hraběnka запиše, že práci pro mládež zasvětila celý svůj život. Ke štěstí však patří láska a přátelství – své přátele nalézá především mezi svými spolupracovníky. Mladého a talentovaného Jurendeho jsme zanechali společně s hraběnkou při příjezdu do Kunína. Žena již středních let je nadšena jeho vědomostmi, mládím. Imponuje jí svými znalostmi astronomie Na konci roku 1806 přeroste vztah do intimních rozměrů. V říjnu 1806 jej však v památníku vybízí ke společné práci na výchově a vzdělávání kunínských dětí, tedy stát se přáteli. *„Neboť co jiného je přátelství, než sjednocení mysli a sil ke všemu, co je vznešené a dobré? Nechte nás tak sledovat volání Prozřetelnosti, nechte nás být přáteli v nejpravějším, nejvznešenějším slova smyslu. Nechte nás putovat jako přátele tímto pozemským životem a vstoupit z něho do onoho lepšího světa, abychom mohli při ohlédnutí na dny naší pozemské pouti, na pokraji hrobu a ve světle vyššího Slunce radostně a vděčně zvolat: Mezi vši krásou a dobrem, čím zdobí láska a jeho vděčná hodnota, jsou jeho statky a radosti to nejkrásnější a nejlepší a následují nás také do lepšího světa... Tak myslí a to jsou naděje, pohledy a smýšlení Vaší a Vás si vpravdě vážící přítelkyně Walburgy Truchsess-Zeill.“*

V únoru 1808 se hraběnka společně s Jurendem vrátila ze zámku v Bystrém a začala se připravovat na svou poslední velkou zahraniční cestu. Naplánována byla pro potíže, které měla se svým hohenemským dědictvím v rakouském Vorarlbersku, které se dostalo pod svrchovanost bavorského krále a nyní hrozilo nebezpečí, že o své tamní statky přijde. Cesta byla plánována zprvu na půl roku a měla pokračovat do Německa a Švýcarska. *„K mé největší bolesti srdce není hraběnce dobře.... – Vydrží cestu, kterou musí udělat kvůli Hohenemsku? Mám obavy, že ji už dlouho nebudeme mít. Příliš mnoho pracuje a nedívá se na zimu a námahu,“* píše v dubnu před odjezdem Jurende svým rodičům. V květnu doprovázena Jurendem, milovanou schovankou baronesou Minou Honrichsovou, další žačkou Theodorou Polkovou se dvěma vozy a nezbytným služebnictvem vyrazila přes Vídeň, Salzburg (přivítaly je hromy a déšť takřka celých šestnáct dní pobytu propršelo a navštívili také zámek Hellbrunn, který nechal postavit hraběčin předek arcibiskup Markus Sittikus z Hohenemsku), Mnichov (zde se setkala se samotnou královnou a vlivným ministrem Motgelasem) a Augsburg v srpnu na své statky ve Vorarlbersku, kde se jí dostalo nadšeného přijetí. Ubytovala se v Hohenemsku ve starobylém avšak zanedbaném paláci svých předků. V nedalekém Lustenau měla projev v kostele o důležitosti

školy, lidé prý plakali. Odpoledne se zde konala slavnostní školní zkouška; nato žákům udělovala odměny. V Hohenemsu zase pořádala slavnost a velkou hostinu na počest bavorského korunního prince Ludvíka, za několik dní slavnost v Lustenau. Při ní měla tři zapalující projevy a hostila pod širým nebem 300 dětí. Slavnost jako obvykle uzavřel tanec a zpěv. Na památku toho dne zde hraběnka založila školní knihovnu.

Příští čtyři měsíce strávila ve Švýcarsku. Dalšími zastávkami byly Kostnice, Curych, Bern, Ženeva, výprava putovala po přírodních krásách, plavila se po švýcarských jezerech a v říjnu si zajela do Savojska, aby zde shlédla velebný Mont Blanc. Ve městech hraběnka navštěvovala důležitější školní ústavy a významné muže vědy, v Yverdonu neopomenula navštívit starého známého Pestalozziho. Přitom neustále myslela na své děti v Kuníně. Nakupovala knihy, zeměpisné mapy, mědirytiny, obrazy, minerály, fyzikální přístroje a podobně, často za neuvěřitelné ceny. V říjnu si Jurende do deníku poznamenal: „*Cesta stojí obrovské množství peněz, dobrých 30 000 zlatých. Hraběnka nebere na mé námitky žádný ohled*“. Cestování ženu neobyčejně vyčerpávalo a trpěla opakovanými hysterickými křečemi. Po příjezdu do Coppet (zde se setkala se slavnou Madam de Stael) Jurende nařikal: „*Hraběnka byla dvě hodiny mrtvá; ležela tu v bezvědomí, bez života. Měl jsem smrtelný strach a zároveň jsem cítil svou smutnou situaci. Co by bylo se mnou, kdyby nyní hraběnka zemřela.*“ Naštěstí však později přišla k vědomí. Po Švýcarsku navštívila otcův hrob v Miláně a 1. ledna 1809 přijela se svými společníky zpět do Hohenemsu. Na saních několikrát zajela do Lustenau, kde založila industriální školu, navštívil ji její švagr kníže Maxmilián z Waldburg-Zeilu s manželkou (o manželovi nic neslyšíme). Koncem ledna se rozloučila s krajinou svých předků a spěchala za dětmi do Kunína. Byla to zde její poslední návštěva. V roce 1813 prodala poslední dědička kdysi mocného rodu Hohenemsů statky ve Vorarlbersku svému manželovi.

Po návratu do Kunína se zdálo, že život půjde ve starých kolejích. Hraběnčin oblíbenec Jurende se hodlal po vzoru Andrého vrhnout do vydávání kalendářů (Jurende jej nazval **Moravský poutník**), brzy se však dostavily rozpory a hraběnčin vztah k Jurendemu prudce ochladl. O velikonicích svého společníka dokonce vybidla, aby se oženil s její přítelkyní a matkou milované slečny Míny baronkou Karolinou Honrichsovou. Hraběnčina pozornost se začala obracet na dalšího ze spolupracovníků a Jurendeho přítele kaplana Josefa Ignáce Turka. Nešlo přehlédnout, že panství bylo bez řádného dědice a mladý a hraběnkou kdysi obletovaný muž se stával pro mnohé nepohodlný. Největší vliv na rozšiřující se klepy a invectivy mohla mít hraběnčina úřednická klika. Impulzivní mladík uražen opustil na podzim roku 1809 Kunín: „*Mohu pouze proklínat den, kdy jsem vstoupil do Kunína*“, napsal později zahořklý Jurende právnímu zástupci hraběnky Dr. Schindlerovi, od něhož si jej před lety odvedla – „*... já, kterému hraběnka připsala 10 000 zlatých, potom dvůr, dokonce klečíc na zemi mi tisíckrát zajišťovala držení svého statku, ta, které jsem stokrát zachránil život*“.

Vedení ústavu nyní převzal **zámecký kaplan Josef Ignác Turek** (1783–1850). Mladý a vzdělaný muž si získal náklonnost hraběnky, později však začaly kolovat zprávy, že ústav zanedbává a využívá náklonnosti především k materiálním výhodám pro sebe a své příbuzné (jeho bratr Florián Turek působil jako ředitel kunínského statku a později v Bystrém; sestra Anna byla učitelkou na industriální škole v Butovicích, později vychovatelkou u hraběte Dubského na zámku v Lysicích). Uvádí se, že jeho způsob života byl nakonec příčinou vyšetřování ústavu i hraběnky. Nezapomeňme však na to, že rok 1810 byl zároveň mezníkem pozdního osvícenství: novým ministrem císaře se stal **kníže Klement Lotar Metternich**. Svobodomyšlný ústav v Kuníně nemohl mít dlouhého trvání. Odporuje svému účelu, svým zřízením se vymyká dohledu státu, odchyluje se v metodách všech ve státě zavedených školských ústavů, ve výsledcích neslibuje žádný zdar, spíše může způsobit víceméně rozličné škody – a navíc je podezřelý; tak znělo rozhodnutí přerovského krajského úřadu. Rozhodnutím moravského gubernia byl výchovný ústav v říjnu 1814 zrušen. Hraběnka prožívá jedno z dalších bolestných období svého života. Po úmrtí posledního syna si za svou nástupkyni vybere **baronesu Wilhelminu Adolfu Carolinu Josephu Honrichsovou**, dceru zesnulého majitele zámku v Kunštátě **barona Ignaze Antona Honrichse z Wolfswarffen** (1757–1803) z jeho druhého manželství s hraběnčinou přítelkyní z mládí baronkou Karolinou z Rothschütz. Jedenáctiletá „dobrá slečna Mína“ je matkou roku 1805 přivezena do zámecké školy v Kuníně a stane se milovanou hraběnčinou schovankou – a nakonec také předmětem citového vydírání ze strany své matky. Hraběnčina přítelkyně nyní žádá, aby kunínská hraběnka odkázala své statky její dceři Míne ještě za svého života. Pohrozí dokonce, že pokud tak neučiní, odveze svou dceru z Kunína pryč a provdá ji za svého starého milence hraběte Mac Kaffryho, důstojníka irského původu. Hraběnka tehdy vydírání neustoupila, její stanovisko matce tlumočil hraběnčin důvěrník kaplan Turek a Mína byla z Kunína odvezena pryč. Svůj život nešťastný končí skokem do Dunaje ve vídeňském Briggitenau. Veškeré stopy po její matce končí po útěku s neznámým hercem

Pro svého oblíbeného kaplana a budoucího prvního kunínského faráře a kunínské poddané se hraběnka rozhodla vystavět farní kostel v nedalekém sousedství zámku. „*Od položení základů tohoto*

kostela potkalo její srdce a život těžké trápení.“ Lístek vložený hraběnkou v roce 1812 u příležitosti svěcení do věžičky chrámu neskrývá hoře své pisatelky. Její další velkou nadějí jí opět vyrval nelítostný osud: „*Umríť nevýslovně milovaného vnuka Gustava Schindlera, který zemřel ve věku 5 let 13. února 1812, jí roztrhlo srdce a uvrhlo do hlubin beznaděje.*“ Syna svého tajemníka Georga Schindlera a své první žačky a od roku 1803 adoptivní dcery Judity Karoliny Goldové (Líny) se rozhodla adoptovat. Rána, kterou ji smrt malého chlapce přivodila mohla zmírnit jen naděje, kterou chovala v jeho tříletého bratra Emila. „*Ó! Uvidí jej vyrůst ve šlechtěného, všeobecně užitečného světoobčana ?*“ ptá se ve svém dopise. A zároveň zde čteme malý lísteček, ve kterém tříletý Emil slibuje své budoucí matce – „*že se chce stát hodným a tím také prokázat světu něco dobrého.*“ Hlubokou obavu, zda přežije vzdělávací ústav v Kuníně – „*dílo jejího života*“ – nakonec ukládá do věty: „*to ví jen Bůh, který vše zná.*“

Zrušení ústavu hluboce zasáhlo srdce hraběnky, pro kterou byl po léta jediným smyslem života. Na zámku kolem sebe nyní shromáždila děti svých úředníků a zaměstnanců a vytvořila pro ně malý nevěřejný ústav. Od této doby se zabírala především plánem předat svá panství adoptivnímu vnukovi **Friedrichu Emilu Schindlerovi** (1809–1867), na něhož upnula veškeré své naděje a sny. Emil – ne náhodou se jmenoval stejně jako hraběnkou uctívaný Rousseauův román o výchově.

Nastával soumrak hraběnčina života. Sužována ukrutnou nemocí, která postupovala do celého těla, trpěla dalšími nesnesitelnými bolestmi. Kolem roku 1819 přichází zlom: hraběnka ochrnula na obě dolní končetiny (současníci věřili, že to byl následek zranění, zapříčiněného pádem z koně, které utrpěla v mládí) a byla odkázána na pomoc svých blízkých. V jednoduchých šatech seděla nejčastěji ve speciálně vyrobeném proutěném koši nebo ležela na lenošce. V její blízkosti nesměly chybět květiny. V době růží mnohokrát kolem jejího koše stálo sto sklenic s růžemi. Obraz nemocné ženy sedící v koši se nezaměnitelně vryl do paměti jednoho z jejích žáků, pozdějšího generála četnictva a **barona Josefa von Kronenberga** (1795–1883): u kolen mívala umístěnu desku, na níž stávala miska s kandovaným cukrem (ten měla v ústech ve dne i v noci) a protože se neustále zabývala svými nehty na rukou také nůžky na nehty. A samozřejmě velké spousty knih. Hraběnka tehdy propadla své čtenářské vášni naplno a přichozím byla ukryta za hromadou spisů a knih všech možných autorů. Knihy se nacházely po celém zámku. Také v jejím obývacím pokoji (mimo jiné s nádherným výhledem do parku) bylo umístěno pět prosklených skříní a dvě truhly s knihami – a pět obrazů Krista s dvěma portréty dávného přítele Pestalozziho. Maně se nám zde vybaví jeden starší výrok Johanna Caspara Lavatera, že Kristus by neměl lepšího učedníka než Pestalozziho. Za krásných dnů se hraběnka nechávala přenášet do blízkých i vzdálenějších míst, nejčastěji však na své milované místo na Ořečový vrch nad Kunínem, aby zde obdivovala nádherný svět okolní přírody. Osamocený vrcholek byl protkán sítí cestiček se sochami na podstavcích a altány. Nepřipomínal snad pohádkový les nad Dolní Rožínkou, jaký kdysi projektoval další hraběnčin přítel Jan Nepomuk Mitrovský? Zde sedávala v koši často od dopoledne až do večera, četla, kochala se výhledem do krajiny, popíjela bílé víno smíchané s minerální vodou a snila o štěstí. Kolem ní se pohybovaly radostné děti jako kolem své matky.

Neodlučitelnou věrnou společnicí hraběnky zůstala jedna z jejích prvních žaček a bývalá učitelka na zámecké škole Fany Wernerová. Svět se však změnil. „*Ó ! jak mnoho jsem již ztratila, co bylo tak drahé mému srdci a bylo tak těsně spojeno s mou volbou, mé dobré drahé rodiče, stejně jako mé oba starší hodné bratry, kteří zanechali tak mnoho nezaopatřených sirotků, jak hluboce mne to vše sklíčovalo*“ napsala Fany v roce 1823 svému bývalému představenému Karlu Josefu Jurendemu do Brna. „*Tak se již několik z mých bývalých chovanců pokusilo mou lásku a námahu oplatit nevděkem. Ó! Takové zkušenosti hluboce a dlouze bolí,*“ stěžovala si v listu věrná hraběnčina společnice a jedním dechem pokračovala: „*Častěji jsem již měla příležitost opustit Kunín, byly mi učiněny nabídky z několika míst, částečně zaopatřování, částečně také lepší zaměstnání, které bych snad vzhledem ke své volbě mohla přijmout. Pouze pocit vděčnosti za dříve prokázaná dobrodiní a z druhé strany má ubohá sestra, která musí žít se svým mužem v tísní, to byly pravé důvody, že jsem zůstala, nevěřím ale, že k mému štěstí !*“ 14. dubna Fany odpovídá na další Jurendeho dopis Končí pak: „*Žiji tak sama, jedinou společností jsou děti kolem mne, mezi nimi je má práce a nikde jinde má chvíle pro oddech.*“ Krátce předtím zámek v Kuníně navštívil bývalý žák zámecké školy František Palacký, který hodlal odejít do Prahy, aby se dal do služeb českého národa a stal se velkým českým historikem. Zde také v roce 1827 vydává první ročník německého muzejního časopisu, který v knihovně kunínské hraběnky nesměl chybět. Samotná hraběnka žila střídavě na zámcích v Bystrém a Kuníně, zabývala se studiem, četbou a pozorováním přírody. Uprostřed rozkvetlé přírody 25. května 1828 vydechla naposledy. Tělo velké ženy uložili podle jejího přání do prosté hrobky na místním hřbitově při cestě na milovaný Ořečový vrch.

Byla to nepohybně jedna z nejpozoruhodnějších moravských žen. Celý život hledala a snila o štěstí. Prožila mimořádný život, plný bolesti, osobní i fyzické. Osud jí vzal rodinu, děti, našla si však

smysl života. Je v něm dobrodružství, pohádka, a také poselství. Její vrstevníci hovořili o „*alchymii štěstí*“. Jiří Kroupa připomněl výrok hraběte Stadiona o jednom z takových mužů: „*Udělal si román a nyní v tomto románu žije a jedná*“. My zde připomeňme starší výrok **barona Josefa Bergmanna**, autora první monografie věnované staroslavnému rodu Hohenemsů. Napsal jej vlastně bývalý hraběncin žák a pozdější kunínský farář **Josef Axmann**, když se na něj císařský rada Bergmann obrátil se žádostí o podání zpráv o hraběncině životě. Autor jej pak doslova přetiskl ve své monografii: „*Žila, jak ze všeho vysvítá, v ideálním světě a chtěla lidi mít takové, jací měli být, jaké je nacházela ve své četbě líčené v románech, ne jací ve skutečnosti jsou*“.